

Bartė Kuolytė

Enaktyviosios ir komputacinės prieigų šiuolaikinėje psichiatrijos filosofijoje ontologinis nesuderinamumas

Pastaraisiais metais psichiatrijos filosofijos diskurse įsitvirtino dvi alternatyvas biomedicininiam modeliui formuluojančios prieigos – enaktyvioji (De Haan 2020, Maiese 2021, Nielsen 2023) ir komputacinė psichiatrija (Seth 2021, Clark 2023, Heinz 2017). Viena vertus, abi prieigos integruoja enaktyvizmo teoriją (Varela, Thompson, Rosch 1991, 2017). Kita vertus, jos formuoja labai skirtingas psichikos sutrikimo sampratas. Enaktyvioji psichiatrija psichikos sutrikimus apibrėžia kaip prasmės kūrimo (angl. *sense-making*) sutrikimus tarpusavio sąveikoje tarp asmens ir pasaulio. Tuo tarpu komputacinė psichiatrija, derinanti enaktyvizmą su prognozuojamojo apdorojimo (angl. *predictive processing*) teorija, juos aiškina kaip smegenų atliekamų skaičiavimų ir numatymų svėrimo sutrikdymus. Kyla klausimas, ar šios prieigos yra viena kitą papildančios, ar greičiau oponuojančios. Pranešimo tikslas – palyginti enaktyviają ir komputacinę prieigas ir panagrinėti jų pranašumus bei trūkumus. Pirmiausia pristatysiu pagrindinius enaktyvizmo pažinimo teorijos principus – proto įkūnytumą, įterptumą ir veiksmingumą. Toliau pristatysiu psichikos sutrikimo apibrėžtis enaktyviojoje ir komputacinėje psichiatrijoje. Galiausiai, palyginsiu šias prieigas pagal tai, kaip jos sprendžia pagrindines problemas psichiatrijos filosofijos diskurse – biologinių, patirtinių ir socialinių faktorių integracijos, psichikos sutrikimų demarkacijos ir pacientų stigmatizavimo. Pagrindinė pranešimo tezė – enaktyvioji ir komputacinė prieigos nėra suderinamos, nes remiasi skirtingomis ontologinėmis prielaidomis. Enaktyvioji psichiatrija, psichikos sutrikimų analizės matu laikanti asmenis, negali nurodyti aiškesnės skirties tarp pataloginių ir ne pataloginių būsenų ir kartu pernelyg išplečia psichikos sutrikimų spektrą. Tuo tarpu komputacinė psichiatrija, analizuojanti savastį, kūną ir pasaulį kaip aktyviai smegenų konstruojamas iliuzijas, gali padėti nustatyti aiškesnę psichikos sutrikimų klasifikaciją, bet matematizacijos ir dirbtinio intelekto taikymas psichiatrijoje kelia naujas grėsmes. Pernelyg pasikliaujant matematiniais modeliais, klaidingai įvertinus rizikos ir tikimybių skaičiavimus, psichikos sutrikimų rizika gali būti supainiota su diagnoze; nutekėjus psichikos sveikatos duomenims, tai gali lemti pacientų stigmatizavimą.

Raktiniai žodžiai: psichiatrijos filosofija, psichikos sutrikimas, enaktyvizmas, komputacinė psichiatrija